

ев М.С. Правовая охрана рыбных запасов // Автореф. дис.канд. юр. наук. Харьков, 1984. 5. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. М., 1970. 6. Севрюгин В.Е. Понятие правонарушения (проступка) по административному законодательству. М., 1988. 7. Севрюгин В.Е. Теоретические проблемы административного проступка // Автореф. дис... д-р юрид. наук. М., 1994. 8. Самошенко М.С. Понятие правонарушения по советскому законодательству. М., 1963. 9. Розенфельд В.Г., Стариков Ю.Н. Административное принуждение. Административная ответственность. Административно-юрисдикционный процесс. Воронеж, 1993. 10. Кодекс Украины об административных правонарушениях. Харьков, 2001.

Надійшла до редколегії 13.04.02

М.А. Погорецький

ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ СПЕЦІАЛЬНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПО БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

Загальним проблемам порушення кримінальних справ органами дізнання присвячено багато наукових праць, в тому числі й монографічних досліджень [1, 2, 3, 4, 5], але деякі питання продовжують залишатися теоретично не розробленими і законодавчо не врегульованими, що викликає в практичній діяльності органів дізнання складнощі при їх вирішенні. Серед таких питань є нечіткість законодавчого визначення компетенції спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ, а також спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю органів Служби безпеки України, які були створені Законом України від 30 червня 1993 року № 3341–12 «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [6, с. 217-239], щодо порушення ними кримінальних справ та провадження дізнання.

Не дивлячись на те, що цей Закон діє майже 10 років, перед практичними працівниками як цих підрозділів, так і органів прокуратури й суду стоять питання, які заважають ефективній боротьбі з організованою злочинністю і потребують, на наш погляд, негайного законодавчого вирішення: чи можуть порушувати спеціальні підрозділи органів внутрішніх справ і Служби безпеки, як органи дізнання, кримінальні справи про злочини, які вчинені організованими групами, або пов'язані з корупцією, тобто віднесені Законом «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до їх відання, але не підслідні відповідно слідчим органів внутрішніх справ чи Служби безпеки України, а також провадити по таких кримінальних справах дізнання; які зі злочинів, вчинених організованими угрупованнями відносяться до відання спеціальних підрозділів органів внутрішніх справ, а які – до відання спеціальних підрозділів Служби безпеки України, чи серед цих підрозділів, як органів дізнання, не існує розмежування в їх компетенції?

Треба зазначити, що однакової практики в Україні з цього питання немає. Вирішується воно в кожному випадку і в кожному регіоні впродовж майже десятирічної дії Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» по-різному, виходячи з розсуду окремих поса-

дових осіб, а це, на нашу думку, є хибною практикою виконання законодавства правоохоронними і судовими органами.

У практичній діяльності нерідко зустрічаються випадки, коли прокурори, наприклад, скасовують постанови спеціальних підрозділів по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України про порушення кримінальних справ, вчинених організованими угрупованнями, якщо кримінальні справи не підслідні слідчим МВС чи СБУ, а суди не визнають доказами фактичні дані, які отримані в ході дізнання цими спеціальними підрозділами, якщо кримінальні справи про організовані угруповання, що ними порушувалися, не були підслідні слідчим цих відомств, посилаючись на те, що докази отримані неналежним суб'єктом. Деякі прокурори й судді, на наш погляд, помилково ототожнюють термін *відання* (п.2 ст.101 КПК України) і *підслідність* (ст.112 КПК України).

Стаття 2 КПК України встановлює, що провадження у кримінальних справах визначається виключно Кримінально-процесуальним кодексом України. У ст.101 КПК України наведено вичерпний перелік органів, наділених правом провадити дізнання. Але у зв'язку з тим, що їх повноваження неоднаково вказані в законі, на практиці виникають труднощі щодо визначення їх компетенції при порушенні кримінальних справ та провадженні дізнання.

Так, повноваження податкової міліції (п.1-1), командирів військових частин, з'єднань, начальників військових установ (п.3), митних органів (п.4), начальників виправно-трудових установ, слідчих ізоляторів і виховно-трудових профілакторіїв (п.5), органів державного пожежного нагляду (п.6), органів охорони державного кордону (п.7) чітко визначені законом. Вказані кримінальні справи про злочини, з яких вони провадять дізнання. У кримінальних справах про інші злочини вони не є органами дізнання і порушувати справи про злочини, які не відносяться до їх компетенції, та провадити по них дізнання не можуть.

Оскільки міліція (п.1) і капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні (п.8), лише названі як органи дізнання без вказівки на справи про будь-які злочини, то можна зробити висновок, що вони можуть порушити і провадити дізнання з усіх кримінальних справ. Хоча в практичній діяльності і з цього приводу виникають спірні питання, які потребують свого законодавчого вирішення. Так, наприклад, практиці не відомі випадки порушення кримінальних справ органами міліції, які підслідні слідчим СБУ, хоча, як нами вже зазначалося, для міліції як органу дізнання не існує обмежень у КПК щодо порушення і провадження дізнання по справі про будь-які злочини. Але не дивлячись на широкі повноваження міліції як органу дізнання, компетенція її підрозділів чітко визначена відомчими нормативно-правовими актами [7, 8, 9, 10].

Найскладнішим є питання щодо визначення компетенції, як органу дізнання, органів державної безпеки. У п.2 ст.101 КПК України вказано, що вони є органами дізнання у справах, віднесених законом *до їх відання*. Але сам термін «*відання*» законодавством не визначений. Більшість науковців і практиків, як нами вже зазначалося, вкладають в нього такий же зміст, як і

в термін «*слідчість*» (ст.112 КПК), тобто вбачають в них тотожність. Ця точка зору викладена майже в усіх коментаріях до ст.101 КПК України і до відповідних статей КПК інших країн СНД та Балтії та у навчальній літературі з кримінального процесу [11, с.153; 12, с.164; 13, с.186]. Сприйнята вона й відомчими нормативно-правовими актами. Так, наприклад, в ч.3 п.1.1 Інструкції щодо провадження дізнання у кримінальних справах у системі Служби безпеки України, затвердженої наказом Голови Служби безпеки України від 5 листопада 1998 року №160, вказані підрозділи СБУ, які наділені правом органів дізнання «...у справах, віднесених законом до їх відання (частина перша, третя та п'ята статті 112 КПК.)».

Знайшла ця норма своє відображення і в ч.4 п.1.1 Інструкції щодо провадження дізнання у кримінальних справах у системі Служби безпеки України, затвердженої наказом Голови Служби безпеки України № 160.

Якщо виходити із змісту вказаної норми, то можна зробити висновок, що спеціальним підрозділам СБУ надано право порушувати будь-які кримінальні справи про злочини, вчинені організованими злочинними угрупованнями (ст.28 КК), незалежно від її підслідності (ст.112 КПК) і провадити по ним дізнання. Таким чином, виходячи із змісту ст.112 КПК і ч.5 ст.12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», *відання* органу дізнання СБУ і *слідчість* слідчих СБУ не тотожні поняття.

Лексичне значення слова *відання* – це сфера діяльності чого – небудь, завідування, розпорядження, керування чим-небудь [14, с.71; 15, с.123].

Але враховуючи те, що ч.5 ст.12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» не узгоджена з КПК, тобто в КПК не розкривається поняття «*відання*» і традиційно воно ототожнюється з *слідчістю*, то без законодавчого узгодження цих норм та розкриття в чинному КПК України терміна *відання*, порушення спеціальними підрозділами СБУ, як органом дізнання, кримінальної справи про *злочини, вчинені організованими злочинними угрупованнями*, яка не підслідна слідчим СБУ, як показує практика, нерідко приводить до необгрунтованого визнання як самого рішення про порушення кримінальної справи, так і виконаних невідкладних слідчих дій такими, що виконані неналежним суб'єктом, виникнення спорів з цих питань між суб'єктами кримінального судочинства (органом дізнання, слідчим, прокурором, судом, підозрюваним, обвинувачуваним, захисником та ін.).

Окрім того, сама констrukція ч.5 ст.12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», в якій говориться, що «... спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю *можуть* порушувати і розслідувати...кримінальні справи про злочини, вчинені організованими злочинними угрупованнями...» не відповідає принципу публічності і повинна бути узгоджена зі ст.4 КПК України.

Якщо виходити із того, що до компетенції спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю СБУ відноситься порушення і провадження дізнання у справах про будь-які злочини, *вчинені організованими злочинними угрупованнями*, тобто, незалежно від їх підслідності, то пору-

шення кримінальної справи в кожному випадку виявлення ознак злочину, *вчиненого організованими злочинними угрупованнями* і проведення невідкладних слідчих дій відповідно до ст.ст. 4 і 104 КПК України є не *правом*, а *обов'язком* спеціального підрозділу СБУ, в тому числі і у справах, які не підслідні слідчим СБУ, наприклад, про умисне вбивство (ст.116 КК), зґвалтування (ст.152 КК) та ін.

Так, ч.1 ст.9 Закону «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» до спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ України відносить Головне Управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС, управління, відділи, відділення по боротьбі з організованою злочинністю МВС Республіки Крим, головне управління внутрішніх справ міста Києва, головні управління і управління внутрішніх справ областей, міста Севастополя та інших міст, відповідні органи на транспорті, які підпорядковуються відповідно МВС Республіки Крим, начальникам головних управлінь, управлінь внутрішніх справ.

Спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю Служби безпеки України відповідно до ч.1 ст.10 Закону «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» є Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального Управління СБУ і відділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління СБУ в Республіці Крим, областях, містах Києва та Севастополя.

У ч.5 ст.12 Закону вказано, що «... Оперативні управління, відділи та відділення спеціальних підрозділів *мають повноваження органу дізнання*. Спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю *можуть порушувати і розслідувати*, передавати через відповідного прокурора по нагляду за виконанням законів спеціальними підрозділами в інші органи внутрішніх справ і Служби безпеки України кримінальні справи про виявлені злочини, у такому ж порядку витребувати і приймати від них до свого провадження кримінальні справи про *злочини, вчинені організованими злочинними угрупованнями.*»

Виходячи із аналізу змісту ч.1 ст.9, ч.1 ст.10 та ч.5 ст.12 Закону видно, що вже в цих статтях закладені законодавцем суттєві протиріччя, які викликають труднощі на практиці при застосуванні цих норм. Ч.1 ст.9 Закону «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» називає спеціальні підрозділи органів внутрішніх справ «... по боротьбі з організованою злочинністю...», а ч.1 ст.10 цього ж Закону називає спеціальні підрозділи СБУ «... по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю...» У ч.5 ст.12 Закону «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» мова йде лише про злочини «...вчинені організованими угрупованнями...»

Таким чином, Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [16, 1995, № 34, ст.266], який встановлює компетенцію підрозділів по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю Служби безпеки України (статті 11, 12), не передбачає підстав до

порушення кримінальних справ щодо корупційних діянь вказаними підрозділами, як органами дізнання. Окрім того, чинний КК України [17, 2001, № 21, ст.290] не містить поняття *корупційного кримінально-караного діяння*. Закон України від 5 жовтня 1995 р. «Про боротьбу з корупцією» встановлює лише відповідальність за *корупцію* як адміністративні проступки. У ст.4 цього Закону названі органи, які ведуть боротьбу з корупцією. Серед них вказані «...відповідні підрозділи: а) Міністерства внутрішніх справ; б) Служби безпеки України...»

Відомчі нормативно-правові акти МВС та СБУ покладають як на спеціальні підрозділи Служби безпеки України, так і на спеціальні підрозділи Міністерства внутрішніх справ не тільки боротьбу з організованою злочинністю, а й з корупційними діяннями кримінально-правового характеру та з правопорушеннями, пов'язаними з корупцією. Відповідно до Закону України від 18 лютого 1992 р. «Про оперативно-розшукову діяльність» [16] щодо корупційних діянь кримінально-правового характеру вони є об'єктом оперативно-розшукового пізнання. На наш погляд, спеціальні підрозділи Служби безпеки України і спеціальні підрозділи Міністерства внутрішніх справ повинні мати одну назву. У зв'язку з чим слід внести відповідні доповнення до ч.1 ст.9 і ч.1 ст.10 Закону «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю».

Визначення компетенції спеціальних підрозділів СБУ як органів дізнання щодо порушення кримінальних справ про корупційні діяння та проведення по них дізнання лише на відомчому рівні (у закритих відомчих нормативно-правових актах) суперечить чинному кримінально-процесуальному, кримінальному законодавству та Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» – потребує свого законодавчого врегулювання.

Враховуючи світовий досвід боротьби з корупцією, слід включити поняття *корупції*, під яким у практиці розуміють злочинне використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення, до чинного КК України, давши йому визначення, та привести у відповідність з КК України Закон «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» і відповідні відомчі нормативно-правові акти.

Слід зазначити, що чинний КК України не містить терміна «*злочинні угруповання*». У ст.28 КК України вказується лише вчинення злочину «*групою осіб за попередньою змовою*», «*організованою групою*», «*злочинною організацією*». На нашу думку, для того, щоб уникнути спірних ситуацій у практичній діяльності правоохоронних органів та суду, треба привести статті Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» у відповідність з чинним КК України.

Список літератури: 1.Баулін О.В., Лук'янець С.І., Стахівський С.М. Проведення дізнання в Україні: Навчальний посібник. К., 1999. 2. Вапнярчук В.В. Особливості процесуального становища особи, яка провадить дізнання. Харків, 2001. 3. Зеленецький В.С. Возбуждення уголовного дела. Харьков, 1998. 4.Зеленецький В.С. Поняття дізнання // Вісник Академії правових наук України, 1997. № 4 . 5.Слинько С.В.

Проблемы реализации конституционных норм субъектами уголовного процесса. Харьков, 2002. М., 1987 та ін. 6. Законодавство України з питань правоохоронної діяльності (Законои). Харків, 2002. 7. Наказ МВС України від 29 грудня 1995 р. № 880. Про невідкладні заходи щодо вдосконалення структури і організації діяльності штатних підрозділів дізнання органів внутрішніх справ України. 8. Інструкція щодо організації діяльності штатних підрозділів дізнання у системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ у розкритті та розслідуванні злочинів: Затв. Наказом МВС України від 29 грудня 1995 р. № 880. 9. Положення про штатні підрозділи дізнання в органах внутрішніх справ України: Затв. Наказом МВС України від 29 грудня 1995 р. № 880; 10. Положення про відділ дізнання МВС України: Затв. Наказом МВС України від 29 грудня 1995 р. № 880 та ін. 11. Уголовно-процесуальний кодекс Української ССР. Научно-практический комментарий / Отв. ред. Первый зам. Пред. Верховного Суда Украинской ССР П.Г. Цупренко. К., 1984. 12. Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України: за станом законодавства та постанов Пленуму Верховного Суду України на 15 серпня 1997 р. / Відп. ред. В. Ф. Бойко, В.Г. Гончаренко. К., 1997. 13. Кримінальний процес України: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / Ю.М. Грошевий, Т.М. Мірошніченко, Ю.В. Хома-тов та ін.; За ред. Ю.М. Грошевого та В.М. Хотенця. – Харків, 2000. 14. Ожегов С.И. и Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений М., 1999. 15. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К., 2001. 16. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22.

Надійшла до редколегії 22.05.02

Г.І. Глобенко

ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ З НЕРЕАБІЛІТУЮЧИХ ПІДСТАВ

Теорія кримінального процесу розглядає закриття кримінальної справи як багатозначну правову категорію, яка містить у собі не тільки форму закінчення кримінального судочинства, але і відповідний процесуальний документ та юридичний факт, що завершує кримінально-процесуальні правовідносини. Закриття кримінальної справи у кримінальному процесі – рішення органу дізнання, слідчого, прокурора або суду про закінчення процесуальної діяльності, що завершує провадження по справі [1, с.354]. Заслуговує на увагу точка зору А.Я. Дубинського, який відзначає, що закриття кримінальної справи є заключним етапом розслідування, що містить у собі комплекс процесуальних дій щодо аналізу, оцінки зібраних у справі доказів, систематизації матеріалів кримінальної справи, ознайомлення із закінченим провадженням зацікавлених у вирішенні справи учасників процесу та вирішенню клопотань, що надійшли від них, формування висновку по суті справи і рішення, що з нього випливають, та їх реалізації [2, с.4].

Вчені-процесуалісти в залежності від передбачених законодавством підстав пропонують кілька класифікацій закриття кримінальних справ. Виходячи з того, які правові наслідки для особи тягне закриття кримінальної справи, підстави можна класифікувати на реабілітуючі та нереабілітуючі [3, с.102], але сам кримінально-процесуальний закон не містить у собі тлумачення цих підстав. Дане питання розглядається у науковій літературі. Так, за юридичною термінологією реабілітація – це